

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Pásztor Mihály*

Cím: *Szent István városa*

Forrás: *Magyar Hírlap*

Bn.

1937 jún. 8.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

725.091

Hely

Idő

"1937"

Személy

SZENT ISTVÁN VÁROSA

Írta: PÁSZTOR MIHÁLY

A főváros közgyűlése kimondotta, hogy első királyunk halálának kilencszázadik évfordulója alkalmából a Lipótvárost Szent Istvánról nevezi el.

Három esztendő híján másfélszáz éve annak, hogy a Lipótvárosnak Lipótváros a neve. 1770 április 12-én határozta el Pest város magisztrátusa, hogy II. Lipótról nevezi el a Váci-kaputól északra eső hepe-hupás mocsarakkal tarkított, nagyrészt pusztá területet. A nemes tanács — úgy látszik — koronációs ajándéknak szánta ezt a lojális figyelmet, mert nevezetes határozatát azon a napon hozta, melyen értesítést kapott az új király koronázásáról. A polgárság nehezen szokta meg az új nevet és még II. Lipót halála után is hosszú ideig csak *Ujvárosnak* hívta a nagy fejlődésnek indult Lipótvárost. Míg a *Belvárosnak* röviden csak „*Der Stadt*“, „*A város*“ volt neve. Pest első két külvárosa: a *Terézváros* és *Józsefváros* Mária Terézia uralkodása idején keletkezett és 1777 végén kapta a mai nevét, amikor a kertészkedő külvárosiak templomot akartak építeni. Az ujonnan alakult két egyházközség patronusairól, Szent Terézről és Szent Józsefről nevezték el a hívek a két külvárost. Ebben a névadásban különben alighanem volt valamelyes ravaszság is, mert akik kiesztették úgy választották meg Pest első két külvá-

sának a nevét, hogy a köteles lojalitáson nem esett csorba, mert a két szent neve ugyanaz, mint a nagy királynőé és fiáé, József császáré. Annak a hatalmas területnek, melynek hátán ma a Terézváros és a Józsefváros áll, korábban „*Lerchenfeld*“ volt a neve. Mikor aztán itt is megindult a fejlődés, a Kerepesi úttól (ma Rákóczi út) északra eső területet *Felsővárosnak*, a dél fele esőt *Alsóvárosnak* keresztelték. A Józsefváros déli szélén akkoriban nagyrészt még szántóföldek terültek el, de azért mikor *Ferenc* lett a király: 1792. december 4-én róla nevezték el a legújabb külvárost *Franzstadt*-nak. A régiek így osztották szét Pestet a királyok között. *Ferenc* császár fiának, a szegény *V. Ferdinánd*-nak azonban már mindössze csak egy tér jutott a Váci út mellett.

Amint mondám, másfélszáz esztendeig viselte mai nevét a Lipótváros, melyet ezentúl a magyar nemzet első királyáról Szent István városának fogunk hívni. A Lipótvárosnak ma 259 hektárnyi a területe, melyen 84 és fél ezer ember lakik. Épületeinek több mint 1300, lakásainak pedig 22 ezer a száma. Csaknem tízezer főnyi legnagyobb jövedelmű lakója 75 millió pengőnyi jövedelem és 386 milliónyi vagyon után fizet adót. Ebből a városrészből indult el, a 67-es kiegészítés után a kereskedelemnek és iparnak az a

nagyszerű fellendülése, mely életrekellette és megtermékenyítette a régi Magyarország gazdasági életét.

Hogyan keletkezett a „Lipótváros“?

Valamikor, nagyon régen *Uj-Bécs* nevű halászfalu húzódott meg a mai Lipótváros hátán. *Uj-Bécsről* való első híradásunk 1281-ből datálódik. Ebben az időben, mint a régi térképek mutatják, Pest még szigeten feküdt. „*Nagy árok*“nak nevezték azt a Dunaágot, mely a Margit sziget déli csücsével szemben indult el és körülbelül a mai Nagykörút helyen folytatván útját, a Vámbház tájékán szakadt bele a Dunába. Valószínűleg a mai Margithíd tájékán a „*Nagy árok*“ kőfélét vágta az *Uj-Bécs* nevű halászfalut. *Uj-Bécs*től északra — talán a Margitsziget északi csücsével szemben, vagy *Ujpest* tájékán — állott egy másik falu: *Jenő* nevezetű. Révészek lakták. *IV. Béla* idején mindkét falu a margitszigeti apácák kezére került, de *Kun László* 1281-ben kelt levelével a *Nagy ároktól* kettészelt *Uj-Bécs* déli felét Pestnek ajándékozta. *László* király ajándékleveléből egy 457 évig tartó pereskedés támadt, melyet csak 1738-ban, vagyis éppen kétszáz esztendővel ezelőtt döntött el véglegesen a hétszemélyes tábla, mikor is a *Clarissa* apácákkal szemben Pest városának ítélte oda *Uj-Bécs* egykori területét. Ezen a területen született meg a mai Lipótváros.

Hogyan születik egy ekkora város?!

Tuladonképpen báró *Schilson* János kama-

nyon tehetséges helytartósági tisztviselőnek köszönheti a Lipótváros, hogy megszületett. *Schilson* báró *József* császár egyik pénzügyi és gazdasági kommisszáriusa volt, kit a pesti százasa-tanács, az akkori idők városatyja testülete annyira nem szeretett, hogy egy ízben bepanaszolta a császárnak: azzal vádolván, hogy erőszakos és goromba.

Új város a mocsarak helyén

Enek a *Schilson*-nak jutott eszébe, hogy a Váci-kapu előtt elterülő homokon, a Lipótváros mai területén új, modern várost épít. Ehhez tudni kell, hogy *József* császár idejében a köfallyal körülkerített *Belváros* volt a régiek egész Pestje. A várostól kelet felé, a mai Teréz- és Józsefváros hátán kertek, szántók és rétek sorjáztak és a kertek között volt néhány száz eszékunyhó is. Ellenben a Váci-kapu előtt, a mai *Vörösmarty* téren csak a *Harmincad-ház*, meg a *Sóhivatal* állott, egyéb semmi. A várostól észak felé, a Duna mentén, végnélküli gödrös és buckás homoksivatag terült el. Tavaszki olvadáskor, meg őszi esőzés idején a vadvizék megállottak a hepe-hupás talajon; beleették magukat a homokba. Nyárára mocsár lett a vadvízből, mely nádat, meg kákát termelt. A pocsolás-tengerben milliószámra tenyésztett a szunyog; a káka, meg a nád közt százezerszámra bujt meg vizimadár és a pákászok idejártak szárcsa, meg bibictójást szedni; idejártak vadkacsára vadászni. Csak a homoktenger közepén, a mai *Szabadság* tér helyén állott egy irdatlan nagy téglamonstrum. Ez volt a *Neugebäude*. *József* császár építette. Hogy mi végre? Kaszárnának-e, vagy börtönnek; azt senki sem tudta.

Ezen a nagy vadászterületen, ennek a mozarakkal tarkított homoksvatagnak a hátán akart új várost építtetni *Schilson*. Csak az alkalmat várta. Az alkalom is megjött hamarosan. A pesti magisztrátus új vásárteret keresett a városfalakon kívül, mert a falakon belül a girbe-görbe uccákon, meg a szűk Városház téren nem fért meg már az egyre növekvő országos vásárok sokadalma. Ebbe az ötletbe kapaszkodott bele a kamarai adminisztrátor. Ugy tervezte, hogy az új vásártérnek az északi városfal mentén szab helyet; a nagy homokpusztát pedig felmetéli léglaalaku házhelyekké, párhuzamosan haladó egyenes és széles uccákká és helyet hagy a terek számára is.

A plánum szép volt. Most már csak realizálni kellett a tervet. A dolog nem ment olyan könnyen, mint hitte. Hamarosan kiderült, hogy tervével egyedül áll. Mindenki ellene van, akinek beleszólása van a dologba. Kiderült, hogy József császár nem akar új várost, mert Pest neki úgyis üntig elég nagy; a „Hunderterek“: a József császár korabeli városatyák testülete pedig nem akart vásárteret a kapukon kívül. A császár azért ellenkezett a város megnagyítását, mert attól félt, hogy Pest népessége annyira megnő, kereskedelme annyira felerősödik, hogy egyszer majd komoly konkurenciát fog csinálni Bécs kereskedelmének. A „száz-as-bizottság“ pedig — melynek tagjai hatalmas céhmesterek és gazdag mesteremberek és kereskedők — azért tiltakoztak az új vásártér ellen, mert bent a Belyárosban, a falakon belül, szűk uccákban a pesti civések voltak az

urak. Országos vásár idején az ő sátraik kerültek a legjobb helyre; elleben félték, hogy a falakon kívül a tervezett új, tág vásártéren, jó helyre kerüljenek az idegenek is s komoly versenyre kelnek a helybeliekkel.

Az első lakóház

Megindult az aktaháború. De *Schilson* nem engedett és *Schilson* győzött. Az új vásárteret a mai Erzsébet-tér helyén csinálták meg és az új vásártér körül épült fel az új város. Három esztendő alatt kellett házat építeni a licitáción vásárolt telkekre és másfélszáz esztendővel ezelőtt az első lakóház, *Kemnitz-er* János emeletes háza, már fel is épült.

Igy indult meg a Lipótváros karrierje.

Előbb a bástyák és városkapuk omlottak le, azután egymásután épültek fel az új uccasorok és az emeletes házak. Legelőbb az új vásárteret, a mai Erzsébet-teret építették körül nagy, udvaros, emeletes házakkal, hogy a vásárosok temérdek portékáját, szekereit, lovát legyen hová elszállásolni. Akkor keztek Pesten az első nagy bérházak, az Orczy-ház, az Ürményi-ház, meg a Marokkói-ház. Akkor indult meg — József császár halála után — Pest felé a beözönlés, az idegenek nagy inváziója, mely nagy lakásszükséglet és lakásdrágaságot támasztott, később pedig valósággal építési lázt idézett elő. Volt még valami, ami szárnyat adott ennek az építkezési láznak. Ez a valami az infláció volt, amelyet 1811-ben és 1816-ban letört, ugyan a devalváció és a pénzstabilizálás, de

közben felépült a fél Lipótváros. A másik felét pedig ama *Verschönerungs Kommission* nevű intézmény irányítása mellett építették fel, mely intézménynek József nádor volt az elnöke és amely 1808-ban kezdte meg működését. Új, nagyszerű építészaink támadtak; *Poláck* Mihály, *Hild* József, *Hoffrichter*, meg a többi, akik klasszicizáló köntösbe öltöztetett házsorokat építettek a Dunapartra, a Dorottya uccában, a Nádor uccában, meg a Sas uccában az új gazdagoknak. Háborús konjunktúra volt ez, mely egyeseknek alkalmat adott rá, hogy megtollasodjanak, de alkalmat adott arra is, hogy a szunnyadó energiák feltámadjanak; a tehetségek érvényesüljenek és „a nagy vadászterületen“, Pest egykori homoksvatagjának a hátán lerakhassák a magyar ipar és kereskedelem fundamentumát.

Széchenyi feltűnik — megindul az élet!

Egy napon, — most 112 esztendeje annak, — hogy a Diéta egyik kerületi ülésén megjelenik egy nyalka katonatiszt: *Széchenyi* István nevű, aki idegenes kiejtéssel, rövid magyar beszédet mond és egyévi jövedelmét ajánlja fel a magyar nyelv pallérozására. Akinek 1825-ben még szinte nehezebbé esik a magyar beszéd, öt év múlva már magyarul nyelvű brosurát ír „Hitel“ címen; és ez a brosurát felforgatja az egész országot; megzavarja a szunnyadó lelkeket és végered-

ményben arra vezet, hogy megszületnek a magyar hiteltörvények, megszületik a magyar váltó és ami ennél is fontosabb, megszületik a hitel. Ugyanez a *Széchenyi* addig agitál, addig lázit és szervez, míg nyelbe nem üti az Első Dunagőzhajózási Társaságot, meg a Gazdasági Egyesületet és egy göröggyel, meg két zsidóval: báró *Sind* Györggyel meg *Rothschild* Salamonnal és *Wodianer* Sámuellel megépíti a Lánchidat. A pesti kereskedők grémiuma összeáll és felépítetteti a Dorottya ucca végén a kereskedőség házat. Egy pénzváltó bankár: *Kappel* Fridrik, *Lónyay* Menyhért későbbi apósa, adja kölcsön az építéshez a pénzt. Ez a *Kappel* Fridrik, *Malbieux* Keresztély nevű francia eredetű pénzváltó, meg két zsidó kereskedő, *Cahen* és *Löwy* Hermann, két keresztény kereskedővel, *Liedermannal* és *Sartoryval* 1831-ben megcsinálják a pesti tőzsde apját, a *Kereskedői Pityart*. Ez a „Kereskedői Pityar“ ott kezdett dolgozni a Lloyd-házban, abban a nagy sárga épületben, melynek hátát fordít a haza bölcsének, *Deák* Ferencnek a szobra. Egy pozsonyi zsidó kereskedő: *Ullmann* Móric nevű, kinek a fiait már *Szitányi* néven ismerjük: megteremti a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot és ez a bank — Magyarországon az első — 1812-ben ugyancsak a Llyod-épületben két kis szobában és öt tisztviselővel kezdi meg működését. Ez az *Ullmann* Móric építi meg a bécsi *Rothschild* pénzen 1846-ban Magyarország első vasúttját. De *Széchenyi* buzgólkodásának eredménye a „Hengermalom“ is, melyből idővel a világhírre vergődött pesti ma-

lomipar sarjadzik ki. A Hengermalomnak van egy vasöntőműhelye is. Ebben a műhelyben egy Svájból idevándorolt ember, bizonyos *Ganz Ábrahám* nevű az öntömester. Az öntömester 1844-ben önállósítja magát. Budán kis műhelyt alapít. Hét legénnyel megkezdí a munkát; felfedezi a kéregacélöntést és világhírűvé teszi a magyar vas-és gépipart. Ennek a *Ganz Ábrahám*nak van egy zseniális földije és barátja, akivel a Hengermalomban ismerkedett össze: egy molnárlegény, bizonyos *Haggenmacher* nevű aki a testvérel együtt feltalálja a hengermalom-széket. Ez a technikai újítás szárnyat ad a magyar malomipar világhírének. Egy spanyol eredetű család: *Valeró-ék*, megcsinálják Pesten a selyemfabrikát, melyet egy Bécsből ideszármazott olasz, aki 1852-ben már Pest helyettes polgármestere; egy *Appiano József* nevű magas nivóra emeli a

magyar selyemgyártást. A *Tüköryvé* magyarosodott bécsi eredetű *Spiegelek* a sörgyártást; *Goldbergerék* és *Spitzer Gerzson* a kékfestést teremtik meg. A század első felében a gabona-, a gyapju- és dohányüzlet volt az, mely legtöbb pénzt hozott az országnak és ezeket az üzleteket *Ullmann Móric*, *Cretier*, a *Wodianerek* és a báró *Harkányivá* lett *Kopélyek* teremtették meg. A vaskereskedelem a *Schopperék* és *Heinrichok* kezében van. A börzének *Wahrmann* és *Kochmeister* az uralkodó planétái. *Lánczy Leó*, *Kornfeld Zsigmond* és a madarasi *Beckek* a nagybankárok. A cukoripart a hatvani *Deutschok* teremtik meg; *Chorin*, *Kohner*, *Brüll*, *Schossberger*, *Strasser*, *Weiss* Manfréd voltak az uttörői a magyar kereskedelemnek és gyár-
iparnak.

A magyar kereskedelem hőskora ez, amelyet némelyek *biedermeier-időknek*, mások táblabírák korszakának kereszteltek el. Ezek az idők voltak azok, amikor még minden forrott és forrongott. Ezek az idők és ezek a régi emberek a megteremtői a Lipótvárosnak.